

УДК 316.4(497.11)''20/21''

DOI: 10.5937/polrev75-43198

Осврт

*Саво Симић**

Институт за политичке студије, Београд

ПОЛИТИЧКА ДИНАМИКА У ОСВИТУ ЧЕТВРТЕ ДЕЦЕНИЈЕ СРПСКОГ ВИШЕСТРАНАЧЈА**

Зборник *Тридесет година од обнове вишестраначја у Србији* представља квалитетну збирку политиколошких научних радова о појединим сегментима изборног и политичког живота у Републици Србији. Индикативно наслов зборника упућује на обраду обимне хронополитичке целине, што би поједине читаоце иницијално навело на формирање закључка о прегледу читаве српске вишестраначке епохе. Заправо ретко које научно дело би могло да одговори на тематски и временски изазов тридесетогодишњег политичког кретања у Србији. Приређивачи су, похвално, у израду зборника укључили достатан број аутора из различитих научних институција са приличном слободом у дефинисању истраживачких тема. Додатно поједини радови зборника, нуде сет практичних политика за модификацију мањкавости политичког система Србије. У вези са тим, посебно се истичу радови Слободана Зечевића о институционалном дизајну полупредседничког система и Милана Јовановића о нормативно-изборним променама везаним за партије националних мањина. У осврту кратко и уједначено приказујемо кључне резултате целокупног ауторства, ограничени обимом ове научне форме.

Први рад зборника о слободи удруживања и партијском деловању издваја се као најобухватнији. Мијодрог Радојевић анализирао је и упоредио све периоде партијског деловања од претеча и настанка клица првих политичких партија и норми које су их

* savo.simic95@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација.

дефинисале, полазећи од Кнежевине Србије, преко Краљевине Србије, Краљевине Југославије, комунистичке Југославије све до поновне успоставе вишестраначја и Закона о политичком партијама из 2009. године. Овде се не испитује само правна регулатива тј. ограничења за деловање и рад политичких странака већ и контекстуални услови у којима се партијски систем развијао. Начелно су самовоља и страх власти од партијске државе или њиховог превеликог утицаја у друштву уз контекстуалне околности, биле пресудне детерминанте дерогирања партијског система.

Слободан Зечевић номинује политичка ограничења за развој демократије у Србији. Анализу поткрепљује француском перспективом, чију институционалну реформу детаљно описује и сучељава са српским институционалним компликацијама. Акцент ставља на два кључна механизма 1) непосредно бирање председника Србије и 2) пропорционални изборни систем. Први недостатак разматра у недовољним овлашћењима председника за његов непосредан избор, а на другој страни препознаје маскирање одговорности народних посланика у пропорционалном изборном систему. Институционални лек проналази у увођењу већинског система и прецизно дефинисање оквира извршне власти.

Миша Ђурковић пише о одступањима од политичког плурализма у Србији, наводећи да је доктрина политичког монизма постала савремени кредо и у Мађарској, Турској и Русији. Врхунац политичког плурализма Србија достиже у периоду од 2000. до 2012. године док се претходно и потоње наслеђе сматрају његовом регресијом. Узрок таквог стања Ђурковић проналази у тези о нестанку уравнотеженог друштвеног, економског и медијског плурализма, који је био присутан током владавине ДОС-а. Занимљиво је и његово становиште о демократским породичним вредностима Коштунице и Тадића, у компарацији са Милошевићевим и Вучићевим месијанским позивом одговорности за целокупно друштвено и политичко стање.

Следи Пејковић са једним изразито иновативним, реалистичко-конструктивистичким приступом при анализи федерализације/регионализације у документима политичких партија. Доказује како ниједна од њих не полази реалистички у дефинисању и успостављању средњег нивоа власти, с обзиром на чињеницу да Србија такву вертикалу власти није имала у својој историји. Предлози партијских докумената представљају елитистички конструкт, неоснован у тежњама самог друштва. Чак и на примеру Војводине потврђује

да се историјско позивање на њену аутономију није заснивало на пристанку тадашње Аустријске власти, што подрива федералистички приступ. Непостојање федералне инфраструктуре Србије уједно је последица недостатка трајности *bottom-up* захтева и неконзистентне историјске праксе.

Владан Станковић се бави седиштем и трансфером политичке моћи током изборних циклуса од 1990. године. Поднасловe означава кључним политичким актерима попут „Владавина Милошевића/ Тадића/ Вучића” или коалицијом партија „Владавина ДОС-а”. Наглашава реформе у решавању партократског система, синдрома јаких лидера, губитка политичке моћи институција, подређености других грана власти извршној и поред осталог, предлаже увођење *Законa о политичком деловању* којим би се прецизније одредили поштени услови изборног такмичења.

Милан Јовановић даје широк преглед територијалне организације, институционализације и функционисања мањинских политичких партија у Србији. Изразит пораст мањинских партија у периоду од 2004. до 2009. године, објашњава нормативним подстицајем односно увођењем природног изборног прага, што им је омогућило лакшу проходност до остваривања парламентарног статуса. Тренд раста присутан је у податку да су од 2009. године 33 странке биле мањинске од укупно 52 новоформиране. Јовановић критикује нови систем бонуса (35%) на количнике мањинских листа, чиме се подрива једнакост гласања. Опасности опортунизма види у злоупотребама мањинских политика, поготово на примеру руске националне мањине и њених представника, заједно са могућношћу изборних органа да паушално, у консултацији са саветом националних мањина, одређују која изборна листа завређује мањински статус.

Веран Станчетић се фокусира на питање напретка децентрализације Србије и у том маниру уводи нас у спроведене реформе на примерима западноевропских држава (Данске Француске и Немачке), али и нама географски и културолошки ближних источноевропских попут Чешке, Словачке и Пољске. Осим тога истражује партијске програме и њихове ставове поводом питања децентрализације и положаја локалне самоуправе. Угрубо говорећи, закључак је да се систем локалне самоуправе није садржински променио тј. одржава се као једностепени и монотипски, без узимања у обзир појединих друштвених, културолошких и популационих карактеристика. Као три есенцијална разлога, кочничаре реформи,

узима: 1) негативно искуство из комунистичке Југославије и политички статус КиМ 2) захтевну измену Устава и 3) дељење моћи коју би децентрализација проузроковала у централизованом систему.

Рад Бојана Клачара о политичком оглашавању Србије у последњих тридесет година, обилује емпиријским подацима о промени маркетиншког приступа политичких партија према бирачима. Клачар започиње утврђивањем политичког маркетинга као научне и практичне дисциплине и промене које је превасходно произвео у Сједињеним Државама. Политички маркетинг временом постаје незаобилазна станица на путу до изборног успеха. Колико се са квалитетом политичког маркетинга каснило у Србији, доказ је разноврснији и сегментисан приступ изборним кампањама тек од двехиљадитих. Кампање под утицајем сцијентификације добијају нову димензију јер се странке постепено одвајају од грађана и експерти доносе одлуке уместо страначких функционера. Клачар нам нуди преглед организација које су се на домаћем тржишту професионално котирале у овој овласти и поједине стране експерте, чије је интернационално искуство постало незаобилазно за домаће политичаре. Из ауторових личних запажања истиче се краткорочно одржавање доминантног статуса телевизије, као маркетиншког и информативног канала комуникације и негативан утицај друштвених мрежа на будући положај тржишта штампе.

О непосредном утицају бившег комунистичког режима на тренутно стање српске политичке сцене писао је Александар Новаковић. Аутор наводи неке од специфичних особина посткомунистичких режима задржаних и након обнове вишестраначја у Србији. Правни нихилизам, идеолошка нетрпељивост према политичким неистомишљеницима, турска улога државе наспрам појединца, етаблиране су одлике српског друштва. Како Новаковић примећује, необично је да се знатан број грађана бивше Југославије са сетом присећа златних седамдесетих и том успоменом надилази фазу економског колапса осамдесетих. Југословенски социјализам створио је афекте посебности, *differentia specifica* самоуправљања у односу на Исток и Запад. За разлику од других држава Источне Европе, проблем је што током транзиције није извршена делегитимизација старог режима, па се фрагменти прошлости испољавају у владавини чврсте руке, одбацавању децентрализације, непостојању истинске конкуренције и законског волунтаризма, ситуацији у којој закони мењају стварност.

Наредни текст представља тему недовољно заступљену у истраживачкој и широј друштвеној јавности. Тиче се разматрања конзервативизма у партијском систему Србије и уопштено расправа о томе шта је конзервативизам као идејно политичко усмерење. Душан Достанић побија предрасуде о конзервативизму као *status quo*, непроменљивом стању. Логично тврди да је тако нешто немогуће применити упркос појединачним тумачењима. Конзервативизам не представља ни тежњу ка радикалној промени система, осим уколико је сама промена усмерена повратку поретка континуитета и традиције. У разлици да ли конзервативац брани укорене праксе и институције или се активно залаже за њихову поновну успоставу, лежи разлика између баштенског и стваралачког конзервативизма. У оба случаја повратак старих вредности не може бити имитација прошлих времена, а слично конзервативизму отпорном на све промене, тако нешто није ни пожељно ни изводљиво. Међу тренутним политичким странкама Србије, аутор не проналази достојног кандидата за репрезентацију ове политичке доктрине.

Предраг Терзић на трагу претходног рада о националним мањинама, сужава поље истраживања проучавајући положај и страначко надметање партија мађарске националне мањине. Аутор формулише хомогеност/хетерогеност састава српског друштва, настављајући упоређивањем диференцираних приступа мањинском питању у различитим државама Европе. Потом описује партије мађарске мањине, указује на њихову унутарстраначку и потоњу међустраначку колизију и политички развој посредством постојаног изборног учествовања. Детаљније разрађује мањинске политичке захтеве Мађара кроз три периода српског вишестраначја и наглашава да политичке представнике мађарске мањине, као највеће мањинске групације у Србији са изузетком Космета, треба посматрати као позитиван пример трајног институционалног деловања

Иван Зечевић представља не само научни рад него опсежну студију анализе садржаја статута политичких партија Србије. Прелиминарни подаци обилују емпиријом, од пола заступника политичких партија, седишта странака по градовима и регионима, корелацију мањинских партија и региона, преко врсте писма страначких статута, типа организације (партија, странка удружење, савез), заступљености родних квота за жене у статутима и женских форума, обавезност плаћања чланарине и гласања за партију у којој се делује, расподеле имовине након гашења странке, до обима

статута, укупног броја речи и чланова у њему, одређења славе, химне, грбова и заставе по странци и прегледа кључних речи. Наравно, све податке статута треба посматрати условно, јер их се странке придржавају по потреби, али ова студија даје прегршт корисних података о нормативним мерилима за наредна истраживања.

Колега Ненад Спасојевић процењује зелене актере и политику у Европи и Србији. Генезу започиње бројним еколошким проблемима, трансформацијом нових друштвених покрета, променом вредности и јачањем положаја средње класе који су условили појаву и пораст политичке потражње за Зеленима. Утицај зелених странака у европским државама, али и у Европској унији постаје све присутнији, док се нешто слабији изборни резултати могу уочити на примеру бивших комунистичких држава. У Србији се са развојем зелених партија каснило због међународних околности и стагниране политикономске транзиције, па су Зелени остали на маргини политичког живота све до периода посредне парламентаризације након 2012. године. Спасојевић наводи успешан пример из Хрватске „Можемо“ која ће постати узор накнадно насталој коалицији „Морамо“, али указује да је зелена идеја такође постала пријемчива за поједине опортунистичке политичке делатнике. Два питања оставља отворена за будућу расправу 1) успех ових партија на изборима 2022. и локалним 2024. године уз 2) њихово будуће позиционирање у политичком систему Србије.

Последњи, али подједнако значајан, јесте рад једног од уредника зборника, Николе Младеновића, о политици условљавања странака у Србији од стране Европске уније. Уводни део посвећен је разматрању теорија процеса приступања ЕУ и прегледу досадашњих постигнутих резултата Србије на том плану, у виду преговора са институцијама ЕУ, формирања заједничких радних група и студија изводљивости. Прва конкретна условљавања, увезана су захтевом ЕУ да Србија спешно сарадњу са Хашким судом. У међувремену на том пољу долази до првих међустраничких спорова, а у процеп се укључује дилема за или против ЕУ, посебно интензивирани 2008. године након проглашавања једностране независности такозваног Косова. Осим наведеног, аутор се окреће партијским променама наспрам ЕУ, попут одвојеног крила Радикала, СНС-а и СПС-а који су исказивали већу спремност за европске захтеве и спровођење започетих интеграција. Налаз до кога долази јесте да су све партије изузев ДСС-а упркос препрекама и супротним гледиштима, покушавале да унапреде односе са институцијама и представницима ЕУ.

Несумњиво је да су зборник и сви учесници у његовој изради, дали велики допринос политичким наукама, али и поставили захтев да се у будућности настави са израдом квалитетних политиколошких издања, у неисцрпном и никад довољно истраженом политичком систему Србије.

* Овај рад је примљен 24. јануара 2023. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 6. фебруара 2023. године.